

שיעורי ליל שבת

שיעור מוריני רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 193 – תשפ"א

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

דיני ראש השנה שחל להיות בשבת

כיבוס בער"ה שחל בשבת

ר"ה שחל בשבת יש אומרים שיש לכבס ביום ה' לכבוד השבת כתקנת עזרא (אלף המגן תקפ"א וכתב שם שתקנת עזרא היא רק בערב שבת אבל בעיר"ט מותר לכבס, ולכאורה הטעם הוא משום דביר"ט מותרים במלאכת אוכל נפש ויש יותר פנאי בערב יו"ט, ואמנם דעת הגר"ח ק שליט"א דאף בערב יו"ט שייך תקנת עזרא לכבס ביום חמישי ורק בערב ר"ה מכבסין משום שיש סיבה מיוחדת - עי' בזה ימי רחמים פ"ב לז).

קדיש יתום לאחר קבלת שבת

בקדיש יתום שלאחר קבלת שבת יש לומר את הנוסח של עשרת ימי תשובה "לעלא ולעלא" "ועושה השלום" כיון שקיבל על עצמו תוספת שבת ויו"ט (אשי ישראל פמ"ה הערה ק"ה).

תפילות ר"ה שחל בשבת

מתפללים תפילת יו"ט של ר"ה עם ההוספות לשבת המודפסים במחזורים, ואומרים "זכרון תרועה מקרא קודש" ולא "יום תרועה מקרא קודש" (שו"ע סי' תקפ"ב ס"ז) ובדיעבד אם אמר יום תרועה אינו חוזר (מ"ב שם סק"ט).

אבינו מלכינו

כתב הרמ"א (סי' תקפ"ד ס"א) אין אומרים אבינו מלכינו בר"ה שחל בשבת, וביאר המ"ב (סק"ד) דהטעם הוא כיון שאין שואלין צרכים בשבת, ומ"מ הבקשות שהם חלק מהתפילה אומרים גם בשבת, ועל כן מנהג האשכנזים שלא לומר אבינו מלכינו בשבת וכן אין אומרים רבש"ע בשעת הוצאת ס"ת, אמנם בב"י הביא בשם התשב"ץ דהמנהג לומר אבינו מלכינו גם בשבת, וכן הביא הכה"ח (שם סק"ח) דמנהג הספרדים לאומרו גם בשבת.

בקשות פרטיות בר"ה שחל בשבת

כתב המטה אפרים (סי' תקפ"ב ס"ה ובאלף למטה שם) דמותר לבקש בקשות פרטיות בר"ה, וכן הורה מרן החזו"א זצ"ל, ואמנם רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דהוראת החזו"א היא דוקא בר"ה שחל בחול אבל כשחל בשבת לא התיר ודומיא שאין אומרים אבינו מלכינו ורבש"ע בשעת הוצאת ס"ת (אשי ישראל פמ"ה הערה כ').

ואמנם במטה אפרים שם כתב להתיר לבקש בקשות פרטיות אף בשבת, וכ"כ בהליכות שלמה (ח"ב פ"א סט"ו) דומיא דמי שבירך לחולים שאף בר"ה שחל בשבת אי"צ לומר יו"ט או שבת הוא מלזעוק כיון שהוא יום הדין, וכן הסכים להלכה הגר"ח קניבסקי שליט"א (עי' ימי הרחמים פ"ה הערה כב), ונראה דטעם ההבדל בין אבינו מלכינו ורבש"ע שאין אומרים בשבת לבין בקשות פרטיות הוא דדוקא בציבור אין לומר בקשות פרטיות אבל ביחיד ניתן לומר.

שלום זכר

אין מכריזין על שלום זכר בליל ר"ה שחל בשבת משום שאין עושין שלום זכר בר"ה בריבוי אנשים, אלא רק המקורבים ובני המשפחה יבואו (הליכות שלמה פרק ב' דבר הלכה סק"ב).

מנהג תשליך

כשחל ראש השנה בשבת מנהג האשכנזים לדחות את אמירת התשליך ליום השני כדי שלא יבואו לחילול שבת ע"י טלטול המחזור במקומות האסורים (מ"ב סי' תקפ"ג סק"ח), וכן ע"מ שיספיקו לאכול סעודה שלישית (אחרונים), וכלשון השדי חמד

שהרבה מכשולים באים ע"י אמירת תשליך בשבת, וחכמי הקבלה נחלקו בדבר זה דבחי"ד"א כתב שאין לאומרו עפ"י סוד בשבת, ודעת הרש"ש היא שאדרבה זמן אמירתו עפ"י סודן של דברים הוא ביום הראשון, ואכן מנהג הרבה מהספרדים שאומרים תשליך גם בשבת במקום שאין חשש חילול שבת.

סעודה שלישית

יש לאכול סעודה שלישית כשר"ה חל בשבת, ולכתחילה יש לאוכלה קודם שעה עשירית (ובשנה זו היא קודם 3.37) כדי שיוכל לאכול את סעודת הלילה (רמ"א סי' תקכ"ט ס"א) אלא דבר"ה קשה הדבר למאריכים בתפילות, ולכך הטוב ביותר הוא לקצר קצת בתפילות ולקבוע זמן למנחה כדי שיוכל לאכול מיד אחר מנחה, דזמן סעודה שלישית הוא אחר מנחה (עי' בלשון הרמב"ם הל' שבת פ"ל ה"ט ובהגהות מימוניות שם, וכן בערוה"ש רצ"א סד' ובבא"ח ש"ב פ' חיי שרה סי"ד).

והמתפללים מנחה מיד אחר מוסף עליהם לחלק את הסעודה לשתיים ולברך באמצע ברכת המזון, ולעשות הפסק ביציאה לחוץ (עי' ט"ז סי' רצ"א סק"ב) או בשהי' של חצי שעה (אגרת החזו"א סי' קפ"ח), כפי שמצינו לגבי ערב פסח שחל בשבת, והאוכלים סעודה שלישית לאחר זמן מנחה קטנה, לכתחילה יש להם לאכול רק יותר מכביצה פת (עי' מ"ב שם סק"ט).

וזכורני שבלומדינו בישיבת פוניבז', כשר"ה חל בשבת היו מפרסמים את הוראת הרב מפוניבז' לאכול בסעודה שלישית מעט יותר מכביצה פת, וראיתי בשם הגר"ש דבילצקי זצ"ל דהנכון לכתחילה להתפלל מנחה גדולה בשבת זו כדי להספיק לאכול סעודה שלישית כפי שירצה ובאופן של לכתחילה.

הכנה בשבת לצורך יו"ט

אין להכין בשבת שום דבר לצורך יו"ט וכגון הדחת כלים, סידור השלחן, הכנת ספרי תורה, והבאת מחזורים לבית הכנסת מבעוד יום לצורך הלילה (מ"ב סי' תק"ג סק"א וסי' תרס"ז סק"ה) ואפילו בין השמשות אסור להכין (עי' מ"ב תנ"ה סקט"ו ורצ"ט סק"מ). **ואמנם** בשעת הדחק מותר להוציא חלה קפואה או תבשיל קפוא מהמקפיא לצורך הלילה כשעוד היום גדול ולא ניכר שזה לצורך הלילה (עי' מ"ב שם וארוח"ש ח"ב פכ"ב סעי' קע"ז), וכן מותר להכניס משקים לתוך המקרר מבעוד היום גדול לצורך סעודת ליל יו"ט שני, ובתנאי שצריך לכך ולא יספיקו להתקרר לצורך הלילה אם יכניסם לאחר שתחשך (ארוח"ש שם קע"ה).

האם מותר לטלטל בגדי ילדים כאשר יוצאים בשבת להורים וחוזרים בליל יו"ט

אחד מהשאלות המצויות היא, כאשר יוצאים בשבת להורים וחוזרים בליל יו"ט שני האם מותר לטלטל בגדי ילדים הנצרכים ללילה כגון בגדי שינה שילבישו אותם בלילה ע"מ שיהיו הילדים מוכנים לשינה כאשר ישבו לביתם? **והכלל** בזה הוא דבאופן שיש ספק אם יזדקק לבגד זה מבעוד יום א"ז נחשב הכנה ומותר, אך אם ברור שלא ישתמש בו מבעוד יום אזי אם אינו ניכר שהוא לצורך הלילה והרואה יכול לתלות שהוא לצורך היום יש להקל בשעת הדחק, אבל אם הדבר ניכר שלא ישתמש בו בשבת אסור (ארוח"ש שם אות ק"פ).

עשיית מלאכה לצורך סעודת ליל יו"ט

צריכות הנשים לומר קודם שיתחילו לבשל ולחמם המאכלים לצורך סעודת יו"ט שני ברוך המבדיל בין קודש לקודש בלי שם ומלכות (מ"ב סי' רצ"ט סק"ו).

הדלקת נרות יו"ט

יש ליזהר שלא ידליקו הנשים ח"ו נרות יו"ט מבעוד יום בשבת, אלא ידליקו בלילה לאחר צאת הכוכבים, ורבים מהנשים מדליקות את הנרות כאשר הבעל חוזר מביהכנ"ס שאז הוא מכין ומטיב את הנרות והיא מדלקת, וקודם שתדליק תאמר ברוך המבדיל בין קודש לקודש (עי' מ"ב שם) (ועי' שו"ת שבה"ל (חי"א סי' ס"ח) באשה שנכשלה והדליקה נרות יו"ט מבעוד יום כשעדיין שבת שהורה דאין בהדלקתה כלום ובזמן המקדש היתה חייבת קרבן חטאת, ונכשלה גם באיסור ברכה לבטלה, ועל כן צריכה לחזור ולהדליק בברכה בליל יו"ט).

יקנה"ז

בקידוש ליל שני של ר"ה שחל במוצאי שבת אומרים יקנה"ז יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן, (ש"ע סי' תע"ג), ואין מברכין על הבשמים (מ"ב שם סק"ג), וחותרים ברוך המבדיל בין קודש לקודש (מ"ב סי' רצ"ט סק"ו).

טעה וחתם המבדיל בין קודש לחול צריך לחזור ולהבדיל שנית לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים בברכות (שולחן שלמה הל' יו"ט דיני קידוש והבדלה אות כ"ו, וש"ת שבה"ל ח"ח סי' ק"ח, וכן הורה מרן הסטייפלר זצ"ל), ואין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן (עפ"י המ"א סי' רע"א וכפי שסתם המ"ב שם סקע"ח).

אין לקרב שני נרות לעשותם אבוקה לצורך ברכת מאורי האש כדי שלא להכנס לחשש איסור כיבוי בהפרדתם אלא יברך על הנרות שהודלקו לצורך יו"ט (עי' מ"ב סי' תק"ב סק"כ).

והיום יש נר חד פעמי של אבוקה שדולק זמן קצר הנקרא "אבוקלה" והוא פתרון נפלא שלא יצטרכו לחבר הנרות, ומרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שמעתי שנוהגים להדליק שני גפרורים ואחר הברכה מניחים אותם ביחד בלא שמפרידים הגפרורים ונכבים מאליהם.

ואולם יש מגדולי הפוסקים שסוברים שאסור להדליק נר לצורך אבוקה דחשיב נר לבטלה כיון שאבוקה הוא רק מצוה מן המובחר, ולכן מברכין רק על אותם הנרות שהודלקו לכבוד יו"ט (הוראת הגר"ח קרליץ זצ"ל, עיי' שלמי תודה סי' כ' אות ד', ומ"ר רבינו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל בירך על נרות יו"ט, והיה שנה שהביאו לו "אבוקלה" ובירך על זה).

ויש עצה נפלאה להניח את האבוקה קודם הקידוש על השולחן לצורך תוספת אורה וכבוד יו"ט, שע"י כך לא הוי נר לבטלה, ויברך עליו מאורי האש וישאירהו שם בשולחן עד שיתכבה.

ראש השנה שחל להיות בשבת, הנידונים, וההשלכות המעשיות בשנה זו.

כתב הרמ"א (בסי' תקפ"א ס"ג) דאף שמנהגינו לתקוע בכל חודש אלול, אין תוקעין בערב ראש השנה, ובטעם הדבר כתבו המג"א והט"א דהוא כדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות של חובה, והמהרי"ל בספר המנהגים כתב טעם נוסף שהוא כדי לערבב את השטן, ולכאור' הנפק"מ בין הטעמים היא כשר"ה חל להיות בשבת, דלטעם המג"א והט"ז שהוא כדי להפסיק בין תקיעות הרשות לתקיעות החובה, בשנה זו שהשבת ממילא מפסיקה בין התקיעות אי"צ להפסיק אף בערב ר"ה, אך לטעם המהרי"ל שהוא כדי לערבב השטן, אין הפסקה של שבת מועילה כדי לערבבו.

אלא דהמ"ב (בס"ק כד בסוגריים) כתב דאף שר"ה חל להיות בשבת אין תוקעין בערב ר"ה, וביאר בשער הציון (ס"ק לה) דהטעם הוא דכיון שאף בשבת אנו אומרים 'זכרון תרועה' זה נחשב כמו תקיעה, וצ"ע שהמקור לזה הוא 'אחרונים', וחיפשתי את מקור הדברים בספרי האחרונים ולא מצאתי, ולאחמ"כ שמעתי מחכ"א בעל הלכה גדול ששלושים שנה הוא מחפש את המקור ולא מוצא.

ויתכן שכונת המ"ב לשורש הדברים המובא בחכמי הקבלה שכתבו דאף שאין אנו תוקעין בר"ה שחל להיות בשבת, מ"מ אף בשנה זו יש לכונן את כל הכוונות שאנו מכונים בתקיעות, וכן מבואר בספרים דכל ההשפעה וההתעוררויות שיש בתקיעות נמצאות גם בשנה זו, ובס' לקט יושר (עמ' קכ"ו) כתב דכשחל ר"ה בשבת יש ללמוד הלכות שופר וכשדורשים לאחר תפילת מנחה יש לדרוש בהלכות שופר, ולכך כתב המ"ב שזה נחשב כמו תקיעה, ויש להפסיק בתקיעות של אלול כבר מערב ר"ה.

דברי הירושלמי שאין תוקעין מן התורה

והנה מפורסמין דברי הבבלי מדוע אין תוקעין בר"ה שחל להיות בשבת, גזירת חכמים שמא יטלנו בידו וילך אצל חכם ללמוד ויעבידנו ד' אמות בר"ה, אבל בירושלמי (ר"ה ריש פרק ד') מבואר שהוא מן התורה, וז"ל הירושלמי 'כתוב אחד אומר יום תרועה', וכתוב אחד אומר 'זכרון תרועה', הא כיצד, בשעה שהוא חל בחול יום תרועה, בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה, ומזכירין אבל לא תוקעין'.

ומבואר להדיא מדברי הירושלמי שמן התורה ר"ה שחל להיות בשבת זה אמנם לא 'יום תרועה' אך התורה העמידה אותו כיום של 'זכרון תרועה', וא"כ שורש הדברים שר"ה שחל בשבת הוא זכרון תרועה מיוסד על דברי הירושלמי.

אכילה קודם מוסף בר"ה שחל בשבת

ויש לנידון זה השלכות מעשיות, דבספר תשובות והנהגות (ח"ד סי' קלח) הביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א חכם אחד שפרסם הוראה לרבים דאף מי שמקפיד שלא לאכול קודם התקיעות, בר"ה שחל להיות בשבת ניתן לאכול קודם מוסף שהרי אין תוקעין בו.

וחולק עליו שם שהרי אנו אומרים מלכויות זכרונות ושופרות במקום תקיעות, ודי בזה לחודא כדי שלא לאכול קודם מוסף, וכוונת הדברים היא כדברי השער הציון דזכרון תרועה הוי כמו תקיעה.

הקפדה על שמיעת כל חזרת הש"ץ בר"ה שחל בשבת

והשלכה מעשית נוספת יש בזה, דמפורסמת שיטת מרנן הגר"ח והגר"ז זצ"ל שצריך כל יחיד בר"ה להקפיד ולשמוע את כל חזרת הש"ץ של מוסף מילה במילה, כיון שצריך לשמוע את התקיעות על סדר הברכות, ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובת תקיעות.

ובתשובות והנהגות (שם במנהגי הגר"ח אות ס"ו) כתב דאף בר"ה שחל בשבת הקפיד הגר"ח לשמוע את כל חזרת הש"ץ מילה במילה, והטעם הוא דאף שאין אנו תוקעין בשבת מ"מ אמירת מלכויות זכרונות ושופרות נחשבות במקום תקיעה, והיינו כנ"ל דנחשב כאילו תוקעין בשופר אף בשנה זו.

הראיה מדברי התוס'

ונראה שהדברים כמעט מפורשים בדברי התוס' בר"ה (ט"ז ע"ב), שאמרו שם בגמ' "כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה" [פירוש דמחמת הצרות שיתרגשו עליהם בסוף השנה יצטרכו להכריז תעניות שמריעין בהם תרועות שופרות], מאי טעמא דלא איערבב שטן [שלא התבלבל השטן ע"י השופר], והיינו שהרי תוקעין ומריעין כשהן עומדין ותוקעין ומריעין כשהן יושבין ע"מ לערבב את השטן, וכשלא תקעו לא עורבב השטן ויש לו כח להזיק בסוף השנה.

ובתוס' שם פירשו בשם בעל הלכות גדולות דכל שנה שלא תקעו מתחלתה היינו שלא תקעו מחמת אונס, אך כשלא תקעו מחמת ר"ה שחל להיות בשבת אי"ז נחשב כשנה שאין תוקעין בה בתחילתה ואינו בכלל דברי חז"ל.

ויש להתבונן כשלא תקעו מחמת אונס מדוע מריעין לה בסופה הרי לא שייך להעניש את האדם על אונס, ושמעינן מזה דמריעין לה בסופה אינו עונש אלא מציאות, דשנה שאין תקיעה בתחילתה סופה יהיה מר, וכפי שחולה שנאנס ולא לקח את הכדור שהיה צריך לקחת מצבו מדרדר אף שאין בו אשמה כלל, אלא דא"כ תמוה מדוע ר"ה שחל להיות בשבת הוא שונה ואינו בכלל זה, הרי במציאות אין תקיעה באותה שנה?

בשנה שר"ה חל בשבת

השבת קובעת את עתיד השנה

בגמ' בר"ה (כ"ט ע"ב) כתוב דהטעם שאין תוקעין בראש השנה שחל בשבת הוא משום גזירת חכמים שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים.

אך בירושלמי בר"ה (תחילת פרק ד') למדו דין זה מהתורה: "כתוב אחד אומר 'יום תרועה' וכתוב אחד אומר 'זכרון תרועה' הוא כיצד? בשעה שהוא חל בחול 'יום תרועה', ובשעה שהוא חל בשבת 'זכרון תרועה', מזכירין אבל לא תוקעין", וכבר עמדו בספרים הק' מה הטעם שבשנים רגילות כשראש השנה חל בחול אנו נדרשים לתקיעת שופר, ואילו בר"ה שחל בשבת אנו מסתפקים ב"זכרון תרועה"?

ומבארים שבראש השנה החל בשבת, הארת השבת מתחברת יחד עם הארת 'זכרון תרועה' של ר"ה, וע"י התחברות שתי הארות יחדיו עם ישראל מגיעים למה שהם זוכים כל שנה ביום תרועה, דיש בכוחה של השבת להמליץ טוב על עם ישראל, כמאמר חז"ל 'אלמלי שמרו ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין', ועל כן בכוח קדושת השבת נחשב לישראל כאילו תקעו בשופר.

ואמנם אף שהשבת ממליצה בעדינו, אך המלצה זו אינה בכל מצב, ומשל למה הדבר דומה לאדם שחשדוהו בפלילים, וכשעשו לו משפט רצו השופטים להאשימו בהאשמה חמורה, ולפתע נוצר רעש גדול באולם המשפט, כאשר אשת ממשל בכירה ששולטת על המדינה כולה הגיעה לבית המשפט, וכששאלו אותה השופטים ביראת כבוד לרצונה אמרה: רק רציתי להודיעכם שהאדם הזה שהינכם מעמידים למשפט הוא בעלי! וכמובן מיד השתנה כל היחס לנשפט ושחררוהו ופיצוהו במתנות יקרות כיאה וכיאות לבעלה של המושלת החשובה, ואולם כל זה הוא רק אם היחסים בין המושלת לבעלה הם טובים, אך אם בעלה נוהג בה בצורה מזלזלת ולא מכבדה כראוי, אזי לא רק שאין פה המלצה, אלא יש כאן קטרוג גדול ביותר! ↓

האם תקנת חכמים היא הפקעה או איסור

והנה דנו האחרונים האם בר"ה שחל להיות בשבת חז"ל הפקיעו ועקרו את מצות שופר לגמרי, או שהשאירו את המצוה על כנה ורק אסרו לקיימה בפועל, וברעק"א (במערכות סי' ח) נקט כצד השני שרק אסרו לקיימה בפועל.

והנפק"מ היא באדם שתקע למרות האיסור דלפי דברי רעק"א הוא קיים את מצות התקיעה וברכותיו הם ברכות, אלא דעבר על שבות דשבת, וכן אם בירך שהחיינו ביום הראשון לא יצטרך למנהגינו לברך שהחיינו ביום השני.

ולכאו' אם ננקוט שחז"ל עקרו את מצות התקיעה ביום הראשון לגמרי א"כ ניחא דכיון שאין מצות תקיעה כלל ואין סיבה לתקיעה וודאי שלא ירעו לה בסופה, אך אם כדברי רעק"א שלא עקרו את מצות השופר מדוע זה שונה מאונס ולא ירעו לה בסופה.

אלא התשובה היא דכשאנו אומרים 'זכרון תרועה' זה הוי כמו תקיעה, דכיון שאנו מזכירים את המצוה עם כל כוונותיה ועניניה לכך זה נחשב לנו כמו תקיעה, וממילא אף שנה זו נחשבת כשנה שתוקעין לה בתחילה, וזהו ביאור החילוק בדברי התוס' בין נאנס ולא תקע לבין ר"ה שחל להיות בשבת שנחשב כאילו תקע.

טעם הגר"א מדוע אין תוקעין בערב ר"ה

ובעיקר הענין שאין תוקעין בערב ר"ה, בנוסף לשני הטעמים הנ"ל שהביא המ"ב, ישנו טעם נוסף שאינו ידוע שכתב הגר"א בספרו על יונה (פרק ג' פסוק ג'), דאם יתקעו גם בערב ר"ה נמצא שתקעו שלושים יום, ולאחר שלושים יום הרגל נעשה טבע ושוב לא ישפיעו התקיעות של ר"ה על האנשים.

ושמעתי אומרים שלאורך ההיסטוריה בשנה שראש השנה חל בה בשבת, השנה היתה טובה יותר מקודמותיה או גרועה יותר חלילה.

ומצינו דברים מפורשים בזה בספר מנחת עני על התורה לבעל ערוך לנר (פ' האזינו), שכתב דמצד אחד אנו רואים שראש השנה החל בשבת הוא סימן טוב, כיון שמחילת עוון העגל, הקמת המשכן, ושנה שנכנסו בה לארץ ישראל היה בשנים שר"ה חל בשבת, ומצד שני אנו רואים שהוא סימן רע, דשתי בתי המקדשות נחרבו בשנים שראש השנה חל בשבת.

והביאור בזה דהדבר תלוי ביחסו של עם ישראל לשבת, בשמירת השבת כתיקונה בכל פרטיה ודקדוקיה, ובשמירת קדושתה וההוספה מחול על הקודש שזהו מקור הברכה.

ועל כן בשנה זו שראש השנה חל בשבת יש לנו הזדמנות נפלאה שהשבת בכבודה ובעצמה תמליץ טוב בעדינו לפני אדון כל שופט כל הארץ, וכמה עלינו להתאמץ בכבודה של השבת, כדי שהיא תגן עלינו, ולא חלילה תהפך מסניגור לקטיגור.

והביא ראיה לכך מהסוגיא בגיטין (נב ע"ב) במעשה של טיטוס שהיתוש ניקר במוחו שבע שנים, והביא נפח שיכה בפטיש להרגעת היתוש, אך לאחר שלושים יום התרגל היתוש ושב לנקר כבתחילה, וה"נ אם יתקעו בערב ר"ה נמצא שתקעו שלושים יום ושוב לא ישפיעו התקיעות ביום ראש השנה.

אלא דלכאו' לפי דעת הגר"א כשר"ה חל להיות בשבת אין שייך טעם זה, דכיון שממילא אין אנו תוקעין בר"ה ביום הראשון ממילא אין חשש שההרגל יעשה טבע, ואין מניעה מלתקוע אף בערב ר"ה.

כונת הגר"א ליום השני

אך כשמתבוננים בדברים רואים דודאי אף לפי טעם הגר"א גם כשר"ה חל להיות בשבת אין לתקוע בערב ר"ה, דבעיקר הענין יש כאן פלא בחשבון, שהרי אלול הוא כ"ט יום, וגם אם יתקעו בערב ר"ה יהיה א' דר"ה יום השלושים וביום השלושים עדיין אין את ההרגל שנעשה טבע, אלא מוכרח שכוונת דברי הגר"א היא ליום השני, דאם יתקעו בערב ר"ה יהיה יום ב' דר"ה יום השלושים ואחת ולא ישפיעו תקיעותיו.

וא"כ גם בשנה זו אף שאין תוקעין בשבת, מצטרפת השבת למנין השלושים, ונמצא דאם יתקע בערב ר"ה יהיה כאן הרגל ביום השני ולא ישפיעו תקיעותיו, והגר"א בזה הוא לשיטתו (בסי' קנ"ד) לענין הזכרת 'טל ומטר', דהשבתות מצטרפות למנין השלושים אף שאין מבקשים בהם מטר, ואף כאן מצטרפות השבתות למנין התקיעות ויש כאן הרגל.

בר"ה שחל בשבת - עם ישראל עוקד את מצות השופר לכבוד השי"ת

אמרו חז"ל בראש השנה (ט"ז ע"ב) 'אמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחילתה מריעין לה בסופה [פירוש דמחמת הצרות שיתרגשו עליהם בסוף השנה יצטרכו להכריז תעניות שמריעין בהם תרועת שופרות] מאי טעמא דלא איערבב שטן [שלא התבלבל השטן ע"י השופר], ופירשו בתוס' שם בשם בעל הלכות גדולות דהא שלא תקעו זה מחמת אונס, אך כשלא תקעו מחמת ר"ה שחל להיות בשבת אי"ז נחשב כשנה שאין תוקעין בה בתחילתה ואינו בכלל דברי חז"ל.

והקשה המשך חכמה (פרשת אמור) דהלא מצות תקיעת שופר אינה ככל המצוות, דאדם שנמנע מלעשות את שאר המצוות נענש על כך, וכשאנוס נפטר, אך מצוות תקיעת שופר היא כמו רפואה, שהרי באה לזכרון לעורר את מידת הרחמים, וככפרת יום הכיפורים, וכפי שחולה הנמנע מלקחת את תרופתו אף אם נאנס ע"כ האם יתרפא?! והלא ברור שידרדר מצבו, וכך כשנעדר זכרון השופר שמכניס את זכרון ישראל לאביהם שבשמים, נשאר קטרוג השטן על מקומו, וא"כ כיצד בשנה שר"ה חל בשבת אין צרות בסופה למרות העדר השופר?

ומבאר המשך חכמה שהרי אנו תוקעים בשופר של איל, להזכיר את זכות העקידה, דהתקיעה מזכירה את זכות ישראל מה שנחלו מיצחק, שבניו עוקדים תאוותיהם והרגשותיהם ושאלות החיים על מוקד אהבת השם ותורתו, ולמרות שעם ישראל יודע את גודל התועלת ממצות שופר, אשר ביטולו אף באונס הוא סכנה גדולה, ובכ"ז עם ישראל חושש פן יבולע חלילה למצוות שבת, אשר מעידה על קדושת שמו יתברך, שחידש את עולמו מן האין הגמור, יהי מי, יעבור עלינו מה, ויתקדש שמו יתברך, יקטרג השטן, ולא יכנס זכרונו לפני אבינו שבשמים לטובה, אך לא יבולע לשבת המעידה על קדושת שמו יתברך, פן יעבירו ארבע אמות ויתחלל שבת חלילה, ומשום כך עוקדים כל עם ישראל למען קידוש שמו יתברך את מצוות השופר אע"פ שיש בכך סכנה גדולה, ועקידה זו היא עקידה רוחנית מופלגת ומועילה לרצות אותנו, כמו שמרצה זכרון שופר.

ולמדנו מדברי המשך חכמה שיסוד העקידה הוא לשים את רצון ה' מעל הכל, דע"י כך שעם ישראל עוקד את רצונותיו ותאוותיו הוא ממשיך את דרכו של יצחק להעמיד את רצון השי"ת מעל הכל בלי חשבונות, ואף בשנה שר"ה חל בשבת כשעם ישראל עוקדים את הצורך הרוחני של השופר עם כל השפעותיו לכבוד השי"ת, מועילה זכות זו לקרוע את גזר הדין כמו תקיעת השופר עצמה.

ונראה להוסיף דהשופר שהוא זכרון העקידה מורה על אהבה להשי"ת, וכפי שביאר הרעק"א בדברי חז"ל בר"ה "תוקעין ומריעין כשהם יושבין ותוקעין ומריעין כשהם עומדים כדי לערבב השטן", ופירש רש"י "שלא ישטין כשישמע ישראל מחבבין את המצוות" ולכאורה פלא הלא אדרבה אם מחבבין עמ"י את המצוות עליו להכשילם בעבירות כדי להפילם, וביאר הרעק"א דכיון שמחבבין את המצוות הרי זה מורה על תשובה מאהבה, וע"י תשובה מאהבה עוונותיהם נעשים להם כזכויות, ולכך אין חפץ להכשילם כדי שלא יהפכו עוונות אלו להם לזכויות.

ונמצא שהשופר מורה על אהבה, וזהו עקידת יצחק שמעמידים את רצון ה' מעל כל ההרגשות והרצונות, ואף בר"ה החל בשבת כשמוותרים על השופר ומעלותיו לכבוד השי"ת זהו בכלל תשובה מאהבה, דמעשה זה הוא המורה בשנה זו על אהבת ישראל לאביהם שבשמים.